

О. В. Латишева, аспірант,
Донбаська державна машинобудівна академія

ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ЕКОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

АННОТАЦІЯ. У статті встановлена необхідність для вітчизняного підприємства формувати і вдосконалювати механізм управління екологічними процесами у відповідності з системним, адаптаційним і ситуаційним підходами. Розроблена схема формування адаптаційної системи управління екологічними процесами для забезпечення її гнучкості, динамічності і ефективності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: навколишнє середовище, системи управління, екологічні процеси, механізм управління, адаптаційний і ситуаційний підхід

АННОТАЦИЯ. В статье установлена необходимость для отечественного предприятия формировать и совершенствовать механизм управления экологическими процессами в соответствии с системным, адаптационным и ситуативным подходами. Разработана схема формирования адаптационной системы управления экологическими процессами для обеспечения ее гибкости, динамической и эффективности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: окружающая среда, системы управления, экологические процессы, механизм управления, адаптационный и ситуативный подход

ANNOTATION. A necessity for a domestic enterprise to form and perfect the mechanism of control of ecological processes in accordance with, adaptation and situation approaches of the systems is set in the article. The chart of forming of the adaptation control of ecological processes system is developed for providing of its flexibility, dynamic and efficiency.

KEYWORDS: environment, control systems, ecological processes, management mechanism, adaptation and situation approach

Постановка наукової проблеми та її значення. Складна екологічна ситуація, що склалася за довгі роки в Україні, особливо в її найрозвинутіших промислових районах, посилення

екологічних вимог у зв'язку з інтеграційними процесами нашої країни до Світової організації торгівлі (СОТ) і ЄС, необхідність подолання бар'єрів у міжнародній торгівлі обумовлює необхідність підготовки, впровадження, та удосконалення механізму управління екологічними процесами (МУЕП) на вітчизняних промислових підприємствах (ПП).

Утримання стабільного стану і підвищення конкурентоспроможності, забезпечення власної екологічної безпеки підприємства можливе лише за умови формування і вдосконалення механізму управління екологічними процесами, як комплексу заходів, спрямованих на попередження, зниження, запобігання, ліквідацію негативного впливу господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище (НПС).

Для цього на сучасний момент з метою поліпшення природоохоронної діяльності, запобігання аварій та загроз для довкілля і, врешті-решт, створення конкурентних переваг на промислових підприємствах назріла необхідність пошуків інноваційних підходів до запровадження дієздатних систем управління екологічними процесами.

Це можливо досягнути шляхом урахування закордонного досвіду впровадження системи екологічного менеджменту і її інструментів на підприємствах, а також використання ситуативного підходу в управлінні екологічними процесами підприємства, який дозволяє серед усіх існуючих методів управління вибрати той, який максимально адаптований до конкретної ситуації на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Механізму зниження негативного впливу на навколишнє природне середовище (НПС) приділяється багато уваги в сучасних наукових розробках, зокрема в дослідженнях Г. О. Білявського, Е. В. Гирусова, В. І. Данілова-Данільяна, В. О. Лук'янихіна, Л. Ф. Кожушко, Ж. Оттман, О. В. Садченко, В. Ф. Семенова, О. М. Теліженко, С. К. Харічкова, О. І. Шапоренко, В. Я. Шевчука та ін.

Проте варто зазначити, що досі актуальною проблемою є визначення і чітка структуризація підходів щодо адаптації системи екологічного управління к умовам конкретного промислового підприємства (ПП).

Формування мети і завдань статті. Зазначені обставини зумовили мету даної статті, присвяченої подальшому розвитку методологічного забезпечення екологізації систем управління на підприємствах у рамках формування механізму управління

екологічними процесами на вітчизняному підприємстві у відповідності з системним, адаптаційним і ситуаційним підходами.

Матеріали і методи. У процесі підготовки статті використовувалися наступні загальнонаукові методи: метод системного і ситуаційного аналізу, спеціальних методів графічно-аналітичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Позиція застосування системного підходу в управлінні екологічними процесами на підприємстві полягає у визначенні двох найважливіших складових виживання підприємства в сучасних умовах кризи економіки — здатності керівників ПП передбачати можливі зміни в зовнішньому середовищі і здатності пристосовуватися до цих змін.

З цієї точки зору можна виділити ряд найважливіших для підприємства чинників, справлятися з якими дозволяють системи управління екологічними процесами:

— діюче законодавство і механізми контролю його дотримання (постійно зростаюча кількість політичних рішень, законів і інших нормативних актів, а також механізмів контролю дотримання цих вимог);

— інформованість, імідж і репутація (зростання інформованості ділових кругів по питанню охорони навколишнього середовища, необхідність відповідального відношення, негативний вплив на успішність підприємства аварій і недоліків у виробничому екологічному контролі в зв'язку з негативною громадською думкою та збитком корпоративному іміджу);

— конкурентоспроможність (зростання усвідомлення того, що екологічні аспекти пов'язані з продукцією і технологіями, можуть грати істотну роль у міжнародній конкуренції, та побоювання з приводу бар'єрів у міжнародній торгівлі визначуваних різними стандартами в області охорони навколишнього середовища, що для України особливо актуально в зв'язку з інтеграційними процесами до СОТ і ЄС);

— фінанси (негативний вплив на успішність підприємства аварій і недоліків у виробничому екологічному контролі, витрати на ліквідацію забруднення та припинення виробничих операцій; впровадження економічних і фінансових інструментів, таких як: податки або платежі за викиди, скидання і відходи для стимулювання зниження рівня забруднення; додаткові стимули з

боку держави — у питаннях ліцензування, з боку банків — привабливіші умови видачі кредитів, а з боку страхових компаній — привабливіші умови страхування; економія та зниження витрат за рахунок впровадження методів чистого виробництва і підвищення екологічної ефективності; додаткові можливості в зв'язку з купівлею іншими країнами у вітчизняних ПП екологічних прав на викиди парникових газів у рамках гнучких механізмів Кіотського протоколу, можливості запропонування послуг екоконсалтингу, еколізингу та ін.);

— увага зацікавлених сторін (увага з боку споживачів, організацій і широкій громадськості, а також фінансових інститутів і страхові компанії, акціонерів і працівників підприємств).

Для побудови інноваційного механізму управління екологічними процесами (ІМУЕП) підприємства пропонуємо представити з *позицій використання ситуаційного підходу* як найефективнішого засобу в управлінні екологічними процесами, тому що використання ситуативного підходу в управлінні екологічними процесами підприємства дозволяє серед усіх існуючих методів управління вибрати той, який максимально адаптований до конкретної ситуації і найбільш відповідає їй, що дозволяє досягти ефективніших результатів управління.

Таким чином, у новому контексті системного ситуативного і адаптаційного підходу в управлінні екологічними процесами інноваційний механізм управління екологічними процесами (ІМУЕП) розглядатиме у ракурсі його відповідності як системі ряду вимог:

— гнучкість, яка проявляється у здібності запропонованого механізму управління екологічними процесами до швидкої структурної перебудови, адаптації до середовища, що змінюється;

— динамічність, яка виявляється в здатності механізму управління екологічними процесами відповідати знов виникаючим вимогам до змісту системи управління; адаптивність, яка виявляється у властивості механізму управління екологічними процесами змінювати свою структуру і функції у відповідь на зміну середовища з метою найефективнішого забезпечення бажаного критерію ефективності функціонування;

— ефективність — властивість системи управління досягати параметрів, що характеризують ті властивості системи, які

визначають її здатність ефективно виконувати необхідні функції у заданому режимі.

Для забезпечення гнучкості, динамічності й ефективності процесів управління ОНС на підприємстві пропонуємо структурно-логічну модель управління екопроцесами, що відображає основні управлінські дії і процеси (рис. 1). У динамічній інформаційній системі діагностики об'єктів впливу на НС (рис. 1) збираються дані минулих періодів, сьогодення дня і дані на перспективу. Також здатність такої системи бути динамічною виявляється в тому, що запит на дані інформаційної системи міняється з часом під впливом змін, що відбуваються у внутрішньому і зовнішньому середовищі підприємства, склад інформаційних блоків теж міняється залежно від того, дані якого роду потрібні для вирішення поставлених завдань управління екопроцесами.

Запропонована модель управління екологічними процесами підприємства (рис. 1) охоплює:

— упровадження екологічно спрямованих інновацій на підприємстві, у т. ч. і управлінських інновацій — СЕМ;

— концепції екологічного маркетингу (в напрямку поєднання сфер «філософія — тактика — стратегія» при управлінні екологічними процесами, що дозволяє врахувати: вплив на процеси управління екологічними процесами і усі сфери господарчої діяльності підприємства внутрішніх і зовнішніх чинників, поточних потреб підприємства і його довгострокових цілей щодо створення комплексної системи ухвалення екологічно орієнтованих рішень в області вдосконалення управління ОНС).

Забезпечення гнучкості процесів управління ОНС і природокористуванням здійснюється за рахунок технологічних змін у виробничих процесах, модернізації виробництва, впровадження екологічно спрямованих нововведень і управлінських інновацій (СЕМ), застосуванню стратегічного і інноваційного менеджменту, які сприятиме адаптації ПП до змін у зовнішньому середовищі.

Крім цього, гнучкість процесів управління ОНС і природокористуванням виражається у можливості адаптації запропонованої моделі управління екологічними процесами до існуючого фінансового стану ПП і його стратегічних орієнтирів, що представляємо у вигляді матриці ситуативних підходів управління екологічними процесами (рис. 2).

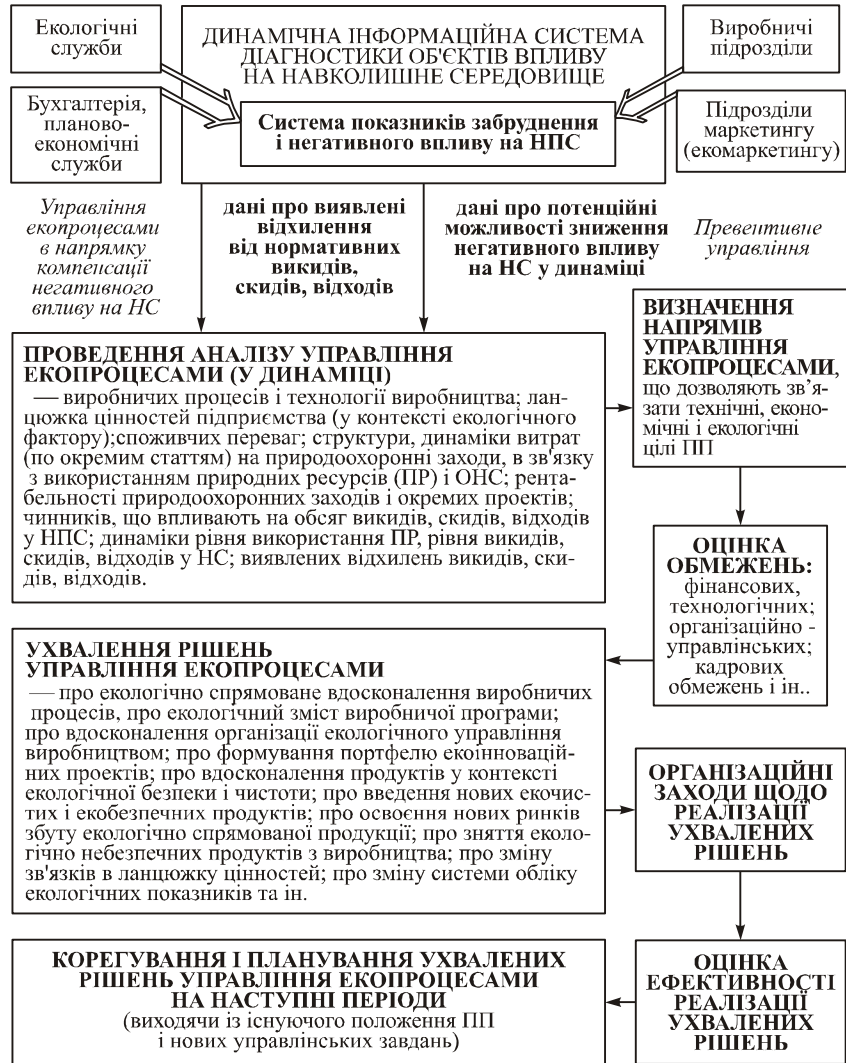

Рис. 1. Структурно-логічна модель системи управління екопроцесами для забезпечення її гнучкості, динамічності і ефективності (розроблено на базі [1—5])

Дослідження стратегічних орієнтирів засноване на існуючих підходах [1—4], у рамках яких виділені взаємозв'язки з конкурентними стратегіями підприємства (рис. 2).

	<i>Фінансовий стан</i>	Стан ПП	
1	Наявність запасу фінансової міцності	Екологічне вдосконалення процесів виробництва	Модифікуючі екологічно спрямовані інновації
2	Відсутність запасу фінансової міцності	Оптимізація портфеля виробленої продукції (продуктового портфеля)	Радикальні екологічно спрямовані інновації
3	<i>Стратегічні орієнтири</i>	Орієнтація на технологію	Орієнтація на ринок
4	<i>Конкурентні стратегії</i>	Стратегія лідерства за витратами (М. Портер) Стратегічний тип — «захисник» (R. Miles і P. Snow)	Стратегія диференціації (М. Портер) Стратегічний тип — «проспектор» (R. Miles і P. Snow)

Рис. 2. Матриця ситуативних підходів управління екологічними процесами

Ринкова орієнтація припускає, що всі сили ПП будуть направлені на розуміння потреб клієнтів і їх задоволення. Технологічна орієнтація виходить з того, що в основі випуску певних продуктів і пошуку ідей нових товарів лежить доступна підприємству технологія, можливостями якої і визначається діяльність компанії на ринку. Фінансовий стан визначає фінансову позицію підприємства в конкретний момент часу, відображаючи укрупнений один з двох станів — наявність запасу фінансової міцності, що характеризує в цілому прибуткову діяльність підприємства щодо виробництва певних груп товарів, або відсутність запасу фінансової міцності, що відповідає збитковій виробничій діяльності.

Попадання підприємства в той або інший квадрат може бути пов'язано з вибором вищим керівництвом підприємства політики свого подальшого розвитку. Кожному з чотирьох станів ПП (рис.

2) відповідають певний характер і спрямованість процесів управління екологічними процесами.

На певному етапі свого функціонування і розвитку підприємство знаходиться в одному з описаних квадратів матриці, що визначає характер дій по управлінню екологічними процесами. Для багатoproфільних підприємств може бути характерне поєднання декілька з представлених типів управління.

Потрапляючи в один із представлених у моделі квадратів і, відповідно, станів, підприємство ставить перед собою певну мету управління екологічними процесами і виробляє стратегію дій по досягненню цієї мети.

При цьому, з одного боку, підприємство шукає найоптимальніший спосіб функціонування у кожній конкретній ситуації, з іншого, прогнозує певний шлях свого розвитку, виробляючи підходи по посиленню своєї позиції або підходи до переходу в нове, сприятливіше, становище.

Висновки. Запропонована методологія дозволяє розробити механізм управління екопроцесами на промислових підприємствах (МУЕП) по окремим функціональним напрямкам природоохоронної діяльності, а саме: раціонального природокористування, екологізації системи управління і технологій виробництва, ОНС, інформаційного та іншого забезпечення реалізації екодіяльності.

Крім того, по окремим заходам побудова МУЕП передбачає: забезпечувати виконання вимог законодавства і суспільства в області екології при мінімальних витратах, впроваджувати ефективні (оптимальні) способи управління ОНС і природокористуванням на підприємстві (екоінновації, СЕМ, оптимальна екостратегія, ін.). Побудова МУЕП також передбачає використання окремих інструментів екологічної діяльності в напрямку ОНС і раціонального природокористування і економічним засобам реалізації екоменеджмент, а саме: екомаркетинг, екоінженіринг, екоаудит, екострахування, екобізнес (екоконсалтинг, еколізінг, продаж екоправ, збори за забруднення НС і використання природних ресурсів) та ін.

Перевагою даної методології є простота використання її, що саме головне, універсальність в зв'язку з тим, що суть управління екопроцесами ПП виходить з необхідності обліку основних сучасних тенденцій розвитку організацій, міжнародних методичних розробок у області ОНС і управління екопроцесами,

економічної суті і особливостей екопроцесів як предмету управління, а також обліку потреб у своєчасній, релевантній, оптимально структурованій інформації в цілях рішення конкретних управлінських задач, обліку взаємозв'язків процесів постачання, виробництва і збуту і, врешті-решт, необхідності підвищення здатності підприємства конкурувати на певному ринку і зміцнення його конкурентної позиції.

На нашу думку, управління екопроцесами — це система впливу на елементи виробничих, постачальницьких і збутових процесів підприємства, а також входи і виходи даних процесів за допомогою динамічної інформаційної системи діагностики об'єктів негативного впливу на НПС, що забезпечує як оперативне виявлення потенційних областей небезпеки для НПС і оптимізацію управління ОНС і природокористуванням, так і сприяє розробці (ухваленню, впровадженню) ефективних управлінських рішень у цілях збалансування еколого-економічного стану і підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Постійні зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі, у споживчих перевагах, виробничих технологіях вимагають підвищення системності, гнучкості, динамічності процесів управління екопроцесами на вітчизняних промислових підприємствах.

Таким чином, пропонуємо МУЕП розглядати як модель оптимізації і адаптації управління екологічно орієнтованими процесами на підприємстві стосовно:

а) оптимального споживання природних ресурсів, відтворення природних ресурсів, розміщення відходів виробництва у НПС, оптимізації заходів охорони довкілля від забруднення;

б) механізму оптимізації і взаємозв'язку таких елементів:

— стимулювання (формування фінансових ресурсів для впровадження екоінновацій; урахування позитивних і примусових стимулів відносно екологічної діяльності, формування екологічно спрямованого попиту, переорієнтація виробництва, екологічна освіта персоналу);

— планування і розробки (генерація нових ідей, технічних рішень, створення екоінновацій та ін.);

— організаційних елементів управління підприємства в екологічних аспектах діяльності (формування і реорганізація

управлінських структур для здійснення екоспрямованих інноваційних процесів);

— реалізації (практична робота по доведенню ідеї інтеграції екологічного фактору у сфери діяльності ПП до закінченого технічного рішення, процедури, управління процесами і ресурсами по їх розробки і впровадженню);

— контролю природоохоронної діяльності і досягнутих результатів управління екопроцесами;

в) пошуку інноваційних рішень оптимізації і адаптації систем управління ПП к змінам природоохоронного законодавства і вимог ринку, тобто адаптації механізму УЕП к конкретному підприємству відносно його:

— стратегічного положення (потенціалу і фінансового стану),

— специфічних рис (ринкової орієнтації, технології, процесу виробництва, організаційної структури, принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління виробництвом),

— позиції стосовно екологічної політики (активної і пасивної), ін.

З цих позицій, результат управління екопроцесами, а отже, і кінцевий результат господарської діяльності підприємства, багато в чому буде визначатися можливістю ефективного формування, впровадження і адаптації на ньому механізму управління екопроцесами відповідно потреб і специфіці підприємства.

Література

1. *Соболев Ю. В.* Стратегія підприємства та стратегічний менеджмент: Навчальний посібник / Ю. В. Соболев, В. Л. Дикань, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова. — [Текст] — Х.: ТОВ «Олант», 2002. — 416 с.

2. *Томсон А. А.* Стратегический менеджмент: концепции и ситуации: Навч. посібник / А. А. Томсон, А. Дж. Стрикленд III; пер. с 9-го англ. изд. — [Текст] — М.: «ИНФРА — М», 2001. — 412 с.

3. *Немцов В. Д.* Стратегічний менеджмент: навч. посібник / В. Д. Немцов [и др.]. — 2-е вид., перероб. і доп. — [Текст] — К.: ЦНЛ, 2001. — 559 с.

4. *Кузнецова А. С.* Совершенствование управления производственными затратами на промышленных предприятиях: автореферат дисс. ... канд. экон. наук: разослан 27.11.06 к защите на заседании дисс. совета при КГИЭА — [Электроний ресурс] / Кузнецова

Анна Сергеевна // Татарстан: Набережные Челны: УГАТИ, 2006. — 24 с. — Источник доступа: <http://www.kamri.ru>

5. Шевчук В. Я. Екологічне управління: підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський [та ін.] — [Текст] — К.: Либідь, 2004. — 432 с.

Статтю подано до редакції 02.06.10 р.

УДК 331.101

О. В. Кондрацька, аспірантка,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ПОБУДОВА ЕВОЛЮЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОГО ПОПИТУ НА ПРАЦЮ

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовано доцільність застосування експертних методів прогнозування та побудована еволюційна модель формування довгострокового попиту на працю.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: довгостроковий попит на працю, організаційний розвиток, еволюційна модель, сценарний підхід.

АННОТАЦИЯ. Обоснованная целесообразность применения экспертных методов прогнозирования и построена эволюционная модель формирования долгосрочного спроса на труд.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: долгосрочный спрос на труд, организационное развитие, эволюционная модель, сценарный подход.

ANNOTATION. Grounded expedience of application of expert methods of prognostication and the evolution model of forming of long run demand on labour is built.

KEY WORDS: long run demand on labour, organisational development, evolution model, scenario approach.

Вступ. Сучасний кризовий соціально-економічний стан України є переконливим свідченням необхідності докорінних